

Я. П. Гершкович[†], Д. П. Куштан

НОВІ МАТЕРІАЛИ ДО ВИВЧЕННЯ РАНЬОГО ЗАЛІЗНОГО ВІКУ ПІВДЕННОЇ ВОЛИНИ (верхня течія річки Горинь)¹

До наукового обігу введено матеріали археологічних досліджень групи насипів (зольники, курган), досліджених у 2017 р. на території м. Нетішин. Зольники належать до могилянської групи початку раннього залізного віку (передскіфський час). Курган — до милоградської культури (скіфський час). Два розвали посудин у насипу одного із зольників, ймовірно, маркують впускне поховання милоградської культури.

Ключові слова: Південна Волинь, Мале Полісся, Нетішин, ранній залізний вік, могилянська група, милоградська культура, зольники, курган.

Доба раннього заліза (I тис. до н. е.) — надзвичайно цікавий період передісторії, позначений значними культурними трансформаціями, міграціями, які залишили слід в матеріальній та духовній культурах давнього населення сучасної території України. Дослідження нових археологічних комплексів цього часу завжди приносить нові дані, що стосуються давньої історії людства на рівні мікрорегіонів. Такими стали результати дослідження групи курганоподібних насипів у м. Нетішин Шепетівського р-ну Хмельницької обл. в уроч. Базар, які у квітні—липні 2017 р. проводила Нетішинська експедиція ДП «НДЦ “Охоронної археологічної служби України”» Інституту археології НАН України (Гершкович, Куштан, Позіховський 2019).

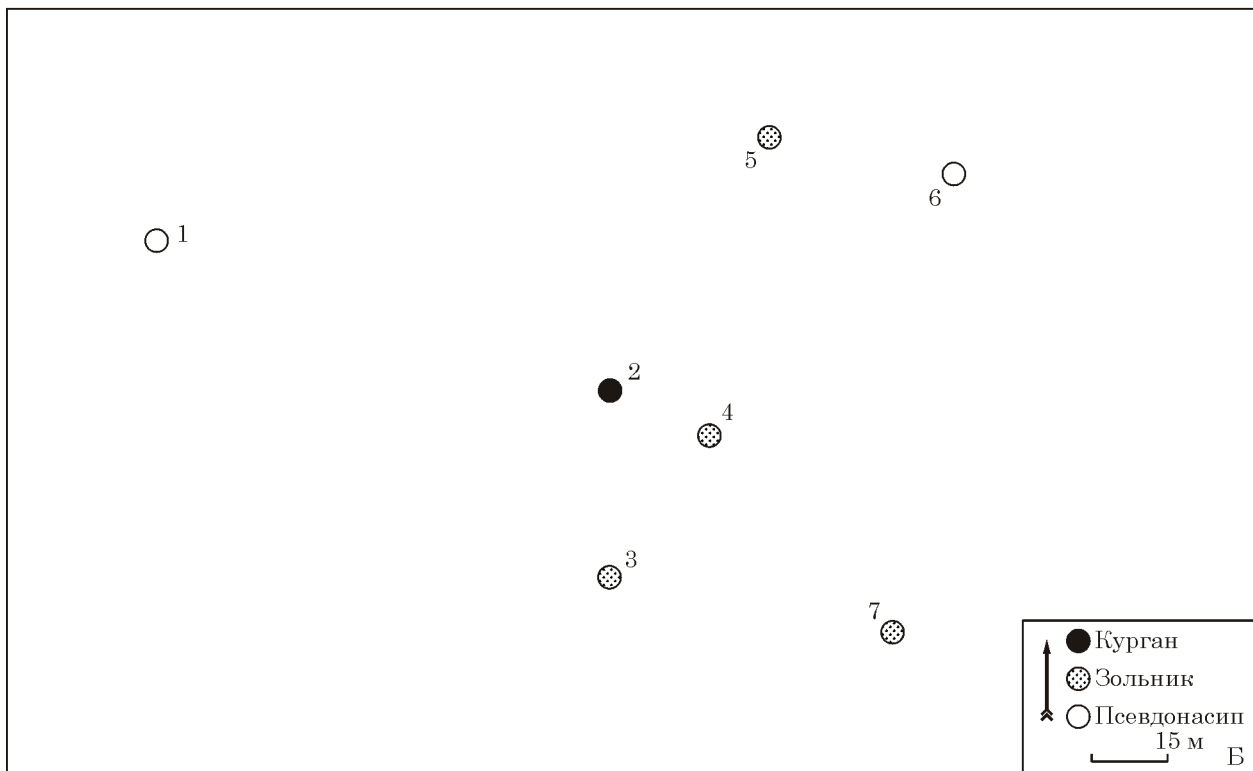
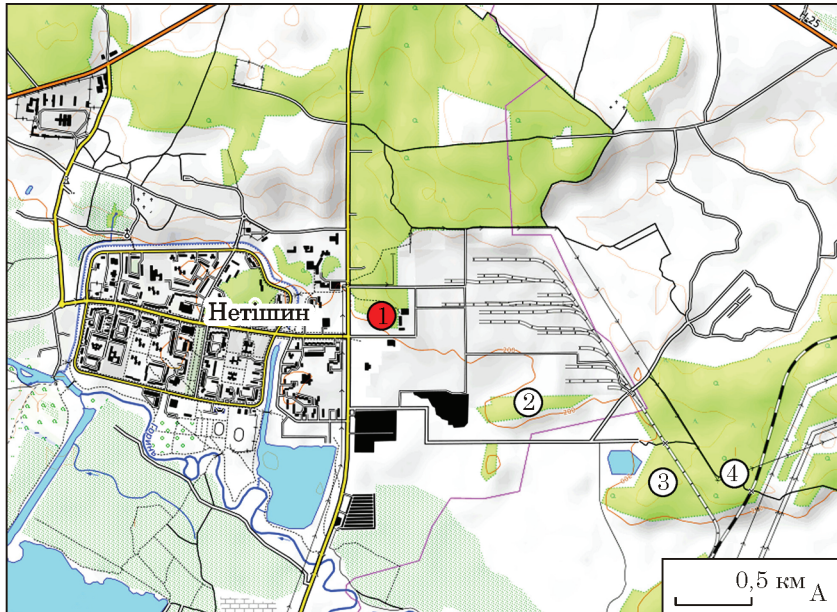
1. Роботу над цією статтею автори розпочали ще до 2022 р., але повномасштабне вторгнення рашистів та передчасна смерть Я. П. Гершковича завадили завершити її остаточне оформлення та подальшу публікацію. Тож вихід її саме в цьому збірнику стане справедливою даниною світлій пам'яті археолога.

Район, де відбувались розкопки, належить до історичного регіону Південна Волинь, коло межі із Західним Поділлям. Він розміщений у верхній течії р. Горинь (правої притоки Прип'яті). У природному відношенні місцевість відповідає області Мале Полісся Західноукраїнської провінції Лісостепу.

Група насипів розташована в північно-східній частині м. Нетішин, у кварталі на розі вул. Енергетиків та Ринкової, біля міського ринку — уроч. Базар (рис. 1: А: 1). За топографією — це складена алювіальними пісками перша надзаплавна тераса правого берега р. Горинь, вкрита сосновим лісом. На межі лісу та ринку розташоване невелике озерце. На тому самому березі Горині, вгору за течії від місця розкопок 2017 р., раніше були відомі такі археологічні пам'ятки: за 1 км, в уроч. Піонерка — зольники могилянської групи раннього залізного віку (Самолук 2003—2004, с. 136—137; 2005); за 2 км, в уроч. Козацькі Могили — поселення раннього залізного віку та група зольників доби пізньої бронзи (тшинецько-комарівської культури) (Березанська, Гершкович, Самолук 1998; Самолук 2003—2004, с. 137—138); за 2,3 км, в уроч. Кремінне — курган та зольники (рис. 1: А: 2—4; Самолук 2003—2004, с. 138).

Групу зольників в уроч. Базар виявив місцевий археолог В. О. Самолук на початку 2000-х рр. (Самолук 2005, с. 302, рис. 1: 5). За попередньою схемою, до складу групи входило шість насипів. Під час наших досліджень на місцевості візуально виявлено сім насипів, розташованих на площі близько 1 га (рис. 1: Б). Насипи 2—7 утворюють скупчення на площі 100 × 80 м, на відстані 20—50 м один від одного; насип 1 — за 80 м на захід-північний захід від цього скупчення. У результаті розкопок було

Рис. 1. Розташування пам'яток археології доби пізньої бронзи—ранньозалізного віку в м. Нетішин: А — карта: 1 — уроч. Базар, 2 — уроч. Піонерка, 3 — уроч. Козацькі могили, 4 — уроч. Кремінне; Б — Нетішин, уроч. Базар, план-схема зольнико-курганної групи

з'ясовано, що комплекс насипів складався з чотирьох зольників (3—5, 7), кургану (2) та двох псевдонасипів (1 і 6).

Розкопки проводилися вручну з фіксацією центрального профілю. Репер (R) встановлювався на вершині в умовному центрі насипу. Головною перепоною розкопок та фіксації була наявність дерев, переважно високих сосон та подекуди чагарників. Перед початком робіт дерева на насипах спилувалися, а їх коріння викорчувалося за допомогою екскаватора.

Насип 1 (псевдонасип). Розташований на захід від основного скупчення насипів групи. Мав висоту 0,4 м від сучасної поверхні (СП), ді-

метр 8 м. З південно-західного боку насипу — природний схил у бік озерця, з північно-східного насип підрізаний ґрунтовою дорогою (рис. 2: 1). Стратиграфія: під дерновим шаром світло-сірий супісок, який на рівні 0,7 м від R переходить у жовтий материковий пісок (рис. 2: 2).

У північній частині насипу трапилися фрагменти ліпного глиняного посуду могилянської групи початку раннього залізного віку. Це уламки вінець горщиків, прикрашені пальцевими вдавленнями по краю та наколами зсередини («перлинами»; рис. 2: 4, 5), неорнаментоване вінце (рис. 2: 6), вінце конічної миски із загнутим досередини краєм, орнаментованої

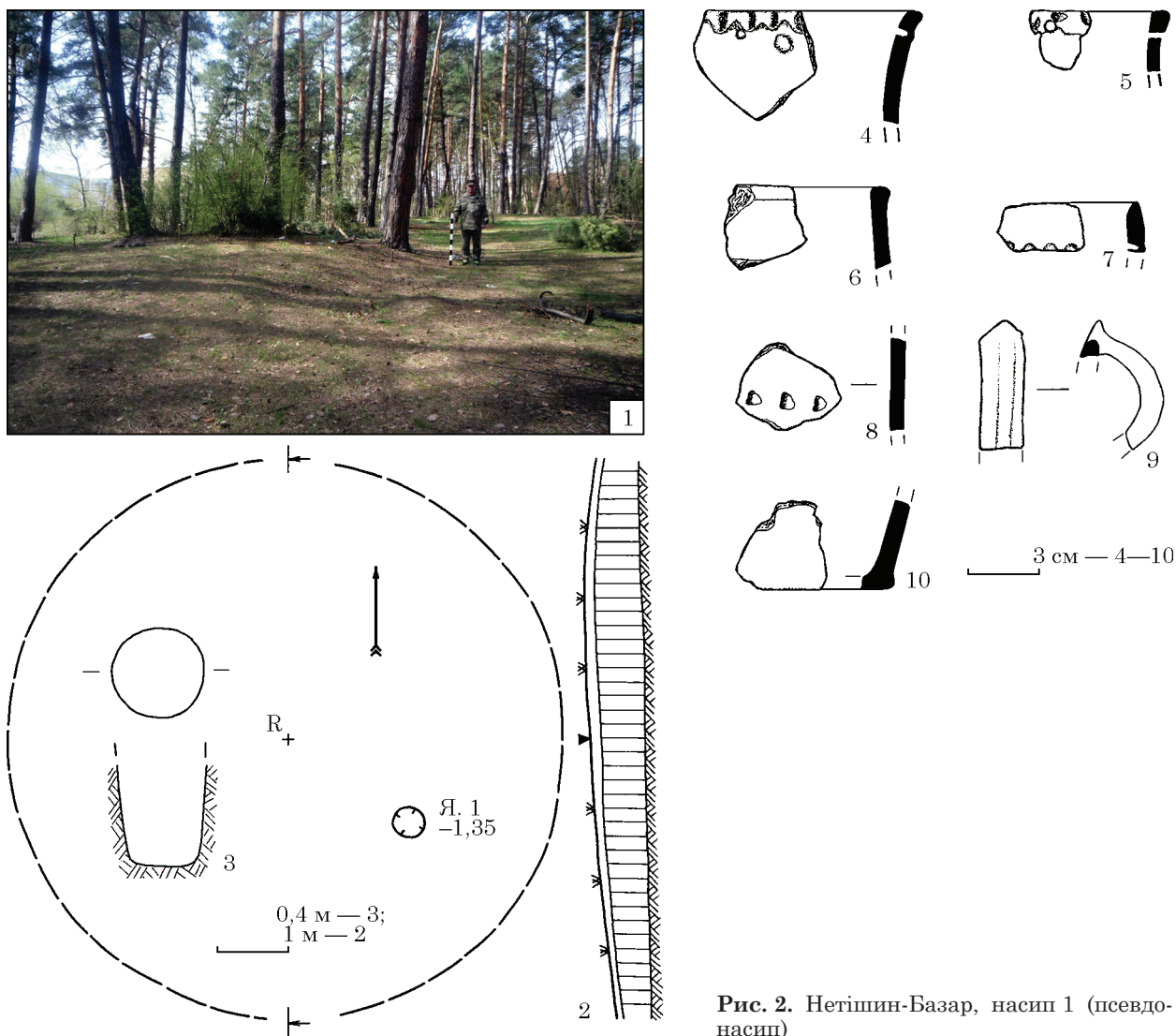

Рис. 2. Негішин-Базар, насип 1 (псевдо-насип)

під краєм рядом наколів зсередини (рис. 2: 7), стінка горщика, прикрашена рядом вдавлень (рис. 2: 8), ручка келиха з виступом (рис. 2: 9) та придонна частина горщика (рис. 2: 10).

Під час розкопок виявлений один археологічний об'єкт — яма.

Яма розміщувалася за 2 м на південний схід від умовного центру. Вона округла в плані, діаметром 0,5 м. Стінки ледь звужуються до дна, глибина 1,35 м від R (рис. 2: 3). Заповнення складалося із сірого супіску з вкрапленнями вугликів, у ньому знайдено кілька дрібних фрагментів кераміки.

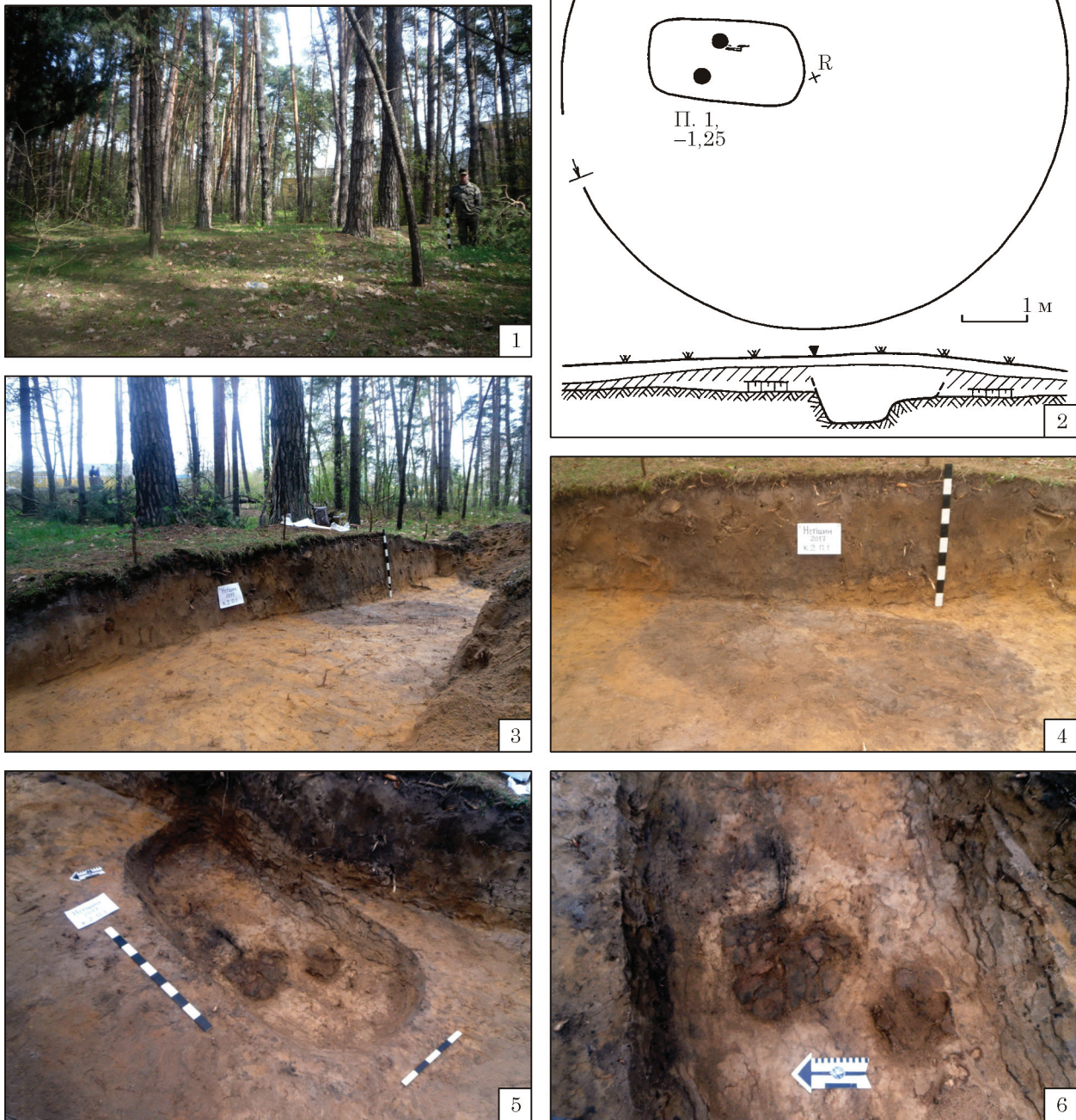
Насип 2 (курган). Розміщувався у центральній частині групи (на західному краї основного скупчення насипів). Його висота 0,4 м від СП, діаметр 8 м (рис. 3: 1). Стратиграфія: під дерновим шаром бурій супісок, нижче якого простежувалися окремі ділянки похованого ґрунту завтовшки 15–20 см; нижче, з рівня 0,5–0,6 м від R залягав жовтий материковий пісок (рис. 3: 2, 3).

У насипу подекуди траплялися фрагменти ліпної кераміки початку раннього залізного

віку (могилянської групи), в їх числі — уламок вінчика горщика, прикрашений пальцевими вдавленнями по краю та рядом «перлин» (рис. 4: 1). Також знайдено кілька невиразних крем'яних відщепів. На захід від R під час розкопок зафіксовано «пляму» поховання (рис. 3: 4).

Поховання основне і єдине в кургані. Могильна яма впушена з рівня давнього горизонту, мала темно-сіре піщано-вуглисте заповнення (рис. 3: 4). Форма ями підпрямокутна із заокругленими кутами, довгою віссю витягнута за лінією Сх Пд Сх—Зх Пн Зх. Розміри 2,5 × 1,1 м. У заповненні траплялися деревні вуглики та дрібні фрагменти кераміки, зокрема уламок вінчика конічної миски із загнутим досередини краєм, прикрашений «перлинним» орнаментом (рис. 4: 2). Дно ями коритоподібне, стінки розширюються догори, глибина 1,25 м від R (0,4 м від давньої поверхні; рис. 3: 5). На його рівні в західній половині могили виявлено розвали двох керамічних посудин: більша (горщик I) розміщувалася ближче до північної стінки, а менша (горщик II) — у бік півден-

Рис. 3. Нетішин-Базар, насип 2 (курган)

ної стінки (рис. 3: 6). На схід від більшої посудини (практично у центрі могили, ближче до її північної стінки) трапився фрагмент лівої стегнової кістки небіжчика (решта скелета не збереглася через властивості ґрунту). Кістка без епіфізів орієнтована вздовж вісі могили, її проксимальний кінець обернутий на схід¹. Під кісткою знайдено бронзову прикрасу (персте-

нець) та залізний ніж, який лежав майже паралельно до стегна, частково під ним (завдяки окисленню металу й збереглася ця частина кістки; рис. 4: 3). Судячи зі розташування кістки, небіжчик лежав випростано на спині, головою на Сх або Сх Пд Сх майже впритул до північної стінки могильної ями (можливо, у центрі було поховано ще одного небіжчика, скелет якого не зберігся?). Руки (в усякому разі ліва з перстеньцем на пальці) простягнуті вздовж ту-

1. Визначення к. і. н. О. Д. Козак.

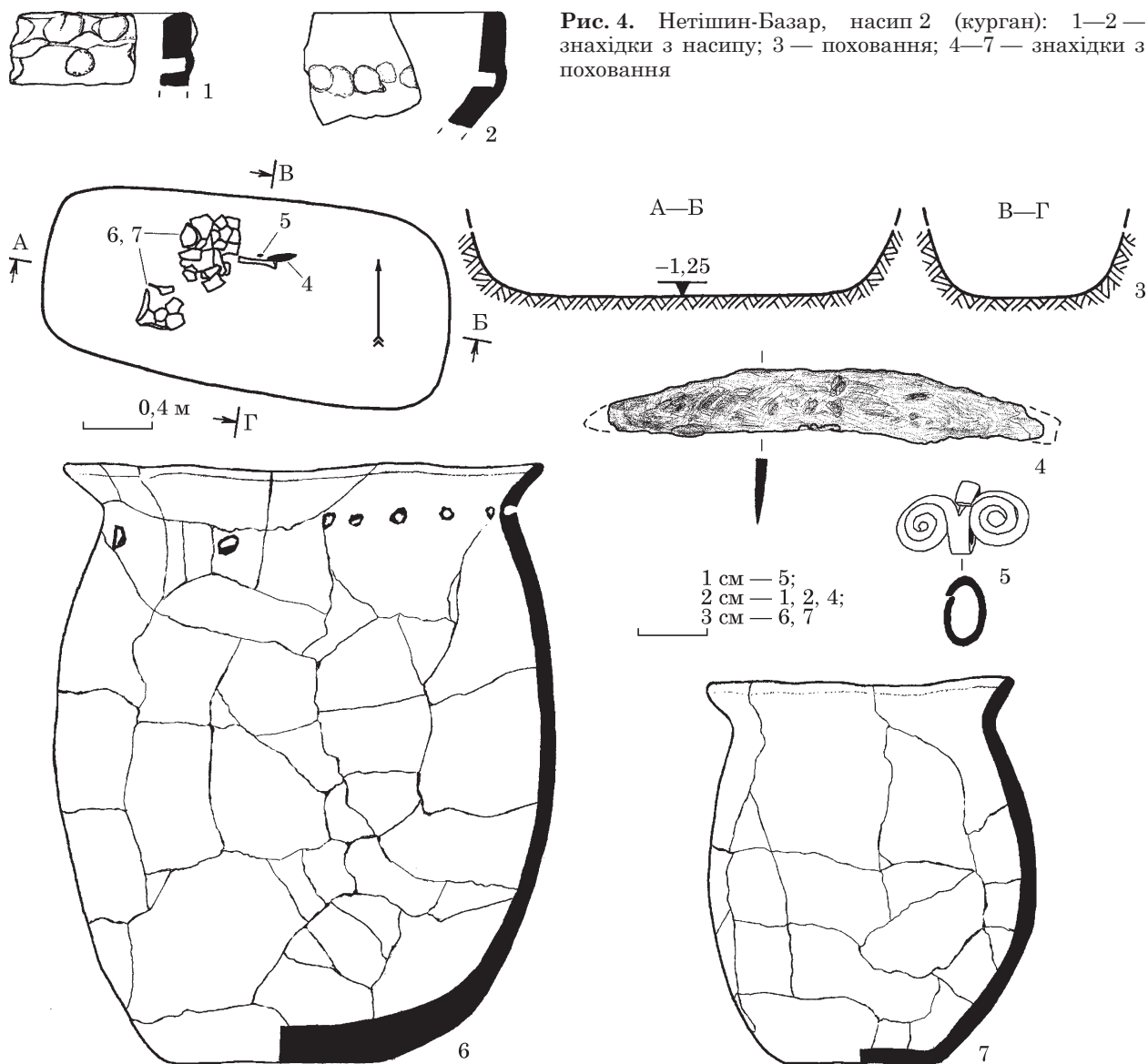

Рис. 4. Нетішин-Базар, насип 2 (курган): 1—2 — знахідки з насипу; 3 — поховання; 4—7 — знахідки з поховання

луба. Коло лівого стегна лежав залізний ніж, а в районі ніг — горщики (з напутньою їжею?).

Опис знахідок.

1. Ніж залізний односичний з горбатою спинкою, зі слабо ввігнутим лезом та невеликим черешком (рис. 4: 4). Довжина збереженої частини леза 12,3 см, його максимальна ширина 1,8 см, довжина черешка 2,5 см за ширини 1 см.

2. Перстенець бронзовий із двоспиральним щитком (рис. 4: 5). Виготовлений шляхом кування із Y-подібної заготовки: із верхніх двох «ріжок» викувані спіралі в 2,5 оберти, з нижньої частини — кільце, край якого з'єднаний зі щитком (кільце трохи сплюснуте під вагою землі). Розмір кільця 0,5—1 см, діаметр спіральних щитків 0,9 см.

3. Горщик І ліпний, доволі грубий (рис. 4: 6). Шийка коротка, раструбоподібна, тулуб мішкуватий, трохи асиметричний, дно сплюснене. Посудина під шийкою прикрашена рядом вдавлень, нанесених дерев'яною паличкою

(зсередини утворилися «перлини»). Поверхня заглажена, сіро-коричневого кольору з темно-сірими плямами всередині. Розміри: висота горщика 26,5 см, шийки — 2 см, діаметр вінчика 21,2 см, тулуба — 22,2 см, дна — 9,6 см.

4. Горщик II за формою подібний до попереднього, але менший за розмірами і без орнаменту (рис. 4: 7). Розміри: висота посудини 17 см, шийки — 2 см, діаметр вінця 13,5 см, тулуба — 14,8 см, дна — 6,8 см.

За інвентарем поховання належить до милоградської культури доби раннього заліза. Для нього було споруджено курган, при цьому в насип та заповнення могили потрапили фрагменти старшої за часом могилянської кераміки (вочевидь, з культурного шару поселення, що існувало на цьому місці).

Насип 3 (зольник). Розташований з південно-західного краю групи (найближчий до краю тераси). Найбільший у групі — мав висоту 1 м від СП, діаметр 12 м (рис. 5: 1). Стратиграфія: під дерном залягав бурий супісок, посеред якого

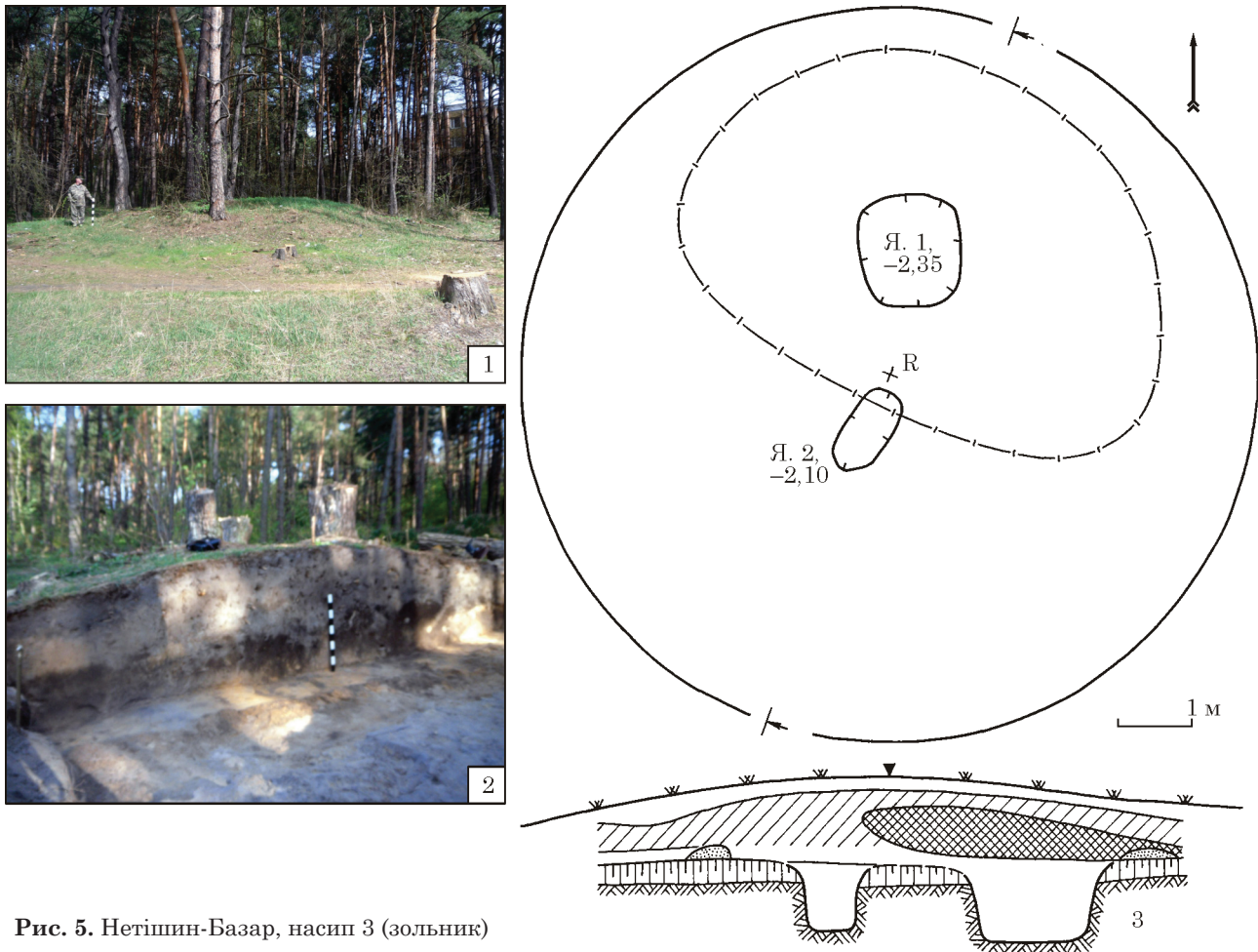

Рис. 5. Нетішин-Базар, насип 3 (зольник)

(у північно-східній частині насипу) розміщувався лінза чорного (вуглистого) супіску — «ядро» зольника, яке перекривало рівень давнього горизонту. Останній виявлений на глибині 1,2 м від R. На ньому фіксувалися прошарки викидів материкового піщаного супіску. На 0,25 м нижче давнього горизонту (на рівні 1,3 м від R) залягав материковий пісок (рис. 5: 2).

На рівні материка виявлені дві ями (рис. 5: 3).

Яма 1 виявлена за 1 м на північ від умовного центру. Її простежено в плані та профілі за темним заповненням. У верхній частині яма мала округлу в плані форму діаметром 1,6 м, донизу звужувалася і набула овально-трапецієподібної форми; дно на рівні 2,3 м від R (1 м від давнього горизонту; рис. 6: 1, 2). Заповнення складалося із темного вуглистого супіску, в якому трапився археологічний матеріал: фрагменти керамічних посудин, вуглики, кістки тварин, крем'яний відщеп. Кераміка належить до моголянської групи раннього залізного віку — це фрагменти горщиків, прикрашених пальцевими вдавленнями по краю та рядом «перлин» (рис. 7: 1, 2), а також уламок конічної миски із загнутим досередини вінцем з перлинним орнаментом (рис. 7: 3). Крем'яний відщеп пластинчастий без слідів використання (рис. 7: 4).

Яма 2 знайдена за 0,2 м на південь-південний захід від умовного центру. Як і попередню, її простежено в плані та профілі за темним заповненням. Яма в плані прямокутної форми із заокругленими кутами. Стінки вертикальні, поступово переходять у горизонтальне дно, яке розміщувалося на глибині 2,1 м від R (0,9 м від давнього горизонту; рис. 6: 3, 4). Заповнення складалося із темного супіску з вкрапленнями вугликів. Там само трапилися фрагменти керамічних посудин, кістки тварин та крем'яний відщеп. Кераміка різночасова: уламок вінчика горщика початку раннього залізного віку (моголянська група; рис. 7: 6), вінчик посудини тшинецької культури доби пізньої бронзи, прикрашений канельованим орнаментом (рис. 7: 7), уламки стінок горщиків городсько-здобицької культури доби середньої бронзи, орнаментовані відтисками шнура або порожнистої палички (рис. 7: 8, 9).

Чимало кераміки містилося в насипі зольника — переважно в чорному вуглистому супіску («ядрі»). Один крупний фрагмент належить горщику милоградської культури — це типова посудина із коротким раструбоподібним горлом, прикрашена рядом наколів під шийкою (рис. 7: 10). Він аналогічний горщику I з милоградського поховання в насипі 2. Абсолютна ж

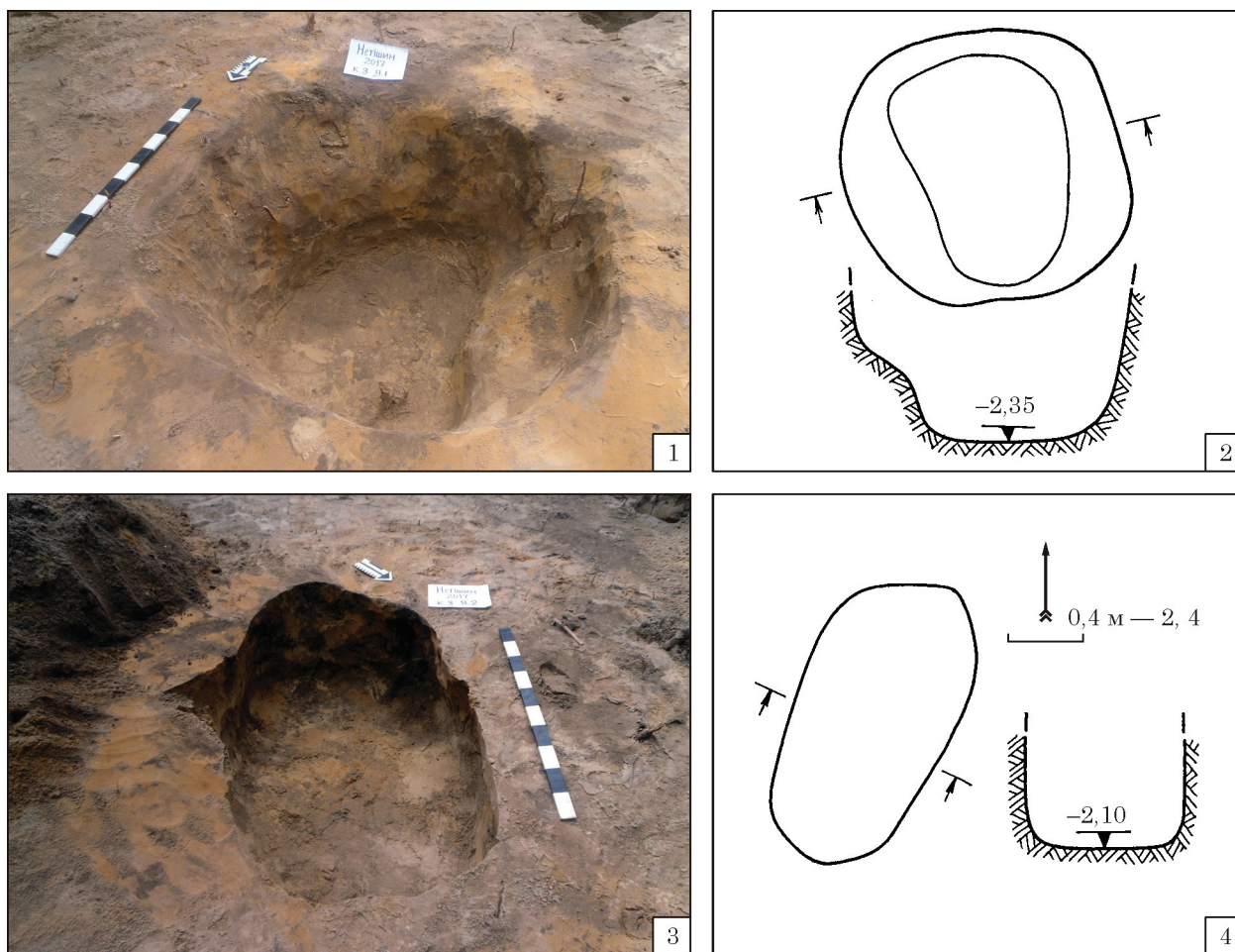

Рис 6. Нетішин-Базар, насип 3 (зольник): 1, 2 — яма 1; 3, 4 — яма 2

більшість знахідок з «ядра» зольника належить до могилянської групи раннього залізного віку. Кераміка ліпна, традиційно розподіляється на кухонну та столову. Кухонна репрезентована фрагментами слабопрофільованих горщиків, форма яких наближена до тюльпаноподібної. Вони зазвичай орнаментовані під краєм вінчика рядом наколів або «перлин», часто в поєднанні з розчленованим пальцевими вдавненнями наліпним валиком, який розташований по краю вінчика або трохи нижче нього (рис. 8: 7—9, 11). Трапляються неорнаментовані горщики (рис. 8: 10). Асортимент столового посуду доволі різноманітний: келихи з високою шийкою (рис. 7: 11), кухлики з петлеподібними ручками (рис. 7: 12—19), миски конічної форми з вертикальним або загнутим досередини вінчиком, іноді з S-подібним краєм (рис. 8: 12—23, 25—27). Ця група кераміки характеризується гладкою (часто лискованою) поверхнею. Кухлики по шийці, плечикам та спинці ручки нерідко орнаментовані прокресленим геометричним орнаментом. Миски прикрашені рядом «перлин» під краєм вінчика, іноді насічками по краю та пелюсткоподібними виступами-наліпками. Одним фрагментом представлена доволі груба напівсферична мисочка (тигель або лячка?; рис. 8: 24). Єдиний комплекс із керамікою

могилянської групи, найімовірніше, складають глиняні пряслиця, які характеризуються біконічною або овальною у перетині формами (рис. 8: 1—4). Один фрагмент кераміки з насипу належить до тшинецько-комарівської культури доби пізньої бронзи — це уламок вінчика товстостінного горщика з характерним ребристим профілем, прикрашений по зрізу та нижче краю рядами жолобчастих прокреслених ліній (рис. 7: 20). Також знайдено кілька крем'яних виробів, серед яких дві кінцеві скребачки на пластинчастих відщепках (рис. 8: 5, 6).

Насип 4 (зольник). Розміщувався в центральній частині групи. Його висота 0,4 м від СП, діаметр 8 м (рис. 9: 1). Стратиграфія: під дерновим шаром залягав світло-сірий супісок, на рівні 0,7 м від R — материковий пісок. «Ядро» з темного гумусованого супіску тут відсутнє, втім на рівні материка зафіксовано дві ями (рис. 9: 2).

Яма 1 розташовувалася за 2 м на південь-південний схід від умовного центру. У плані вона мала неправильну чотирикутну форму із заокругленими кутами, витягнуту довгою віссю за лінією північ—південь з невеликим відхиленням. Стінки ледь звужені донизу, дно трохи похиле у південний бік (рис. 9: 3, 4). Розміри ями 1,5 × 0,9 м, максимальна глибина 1,25 м від R.

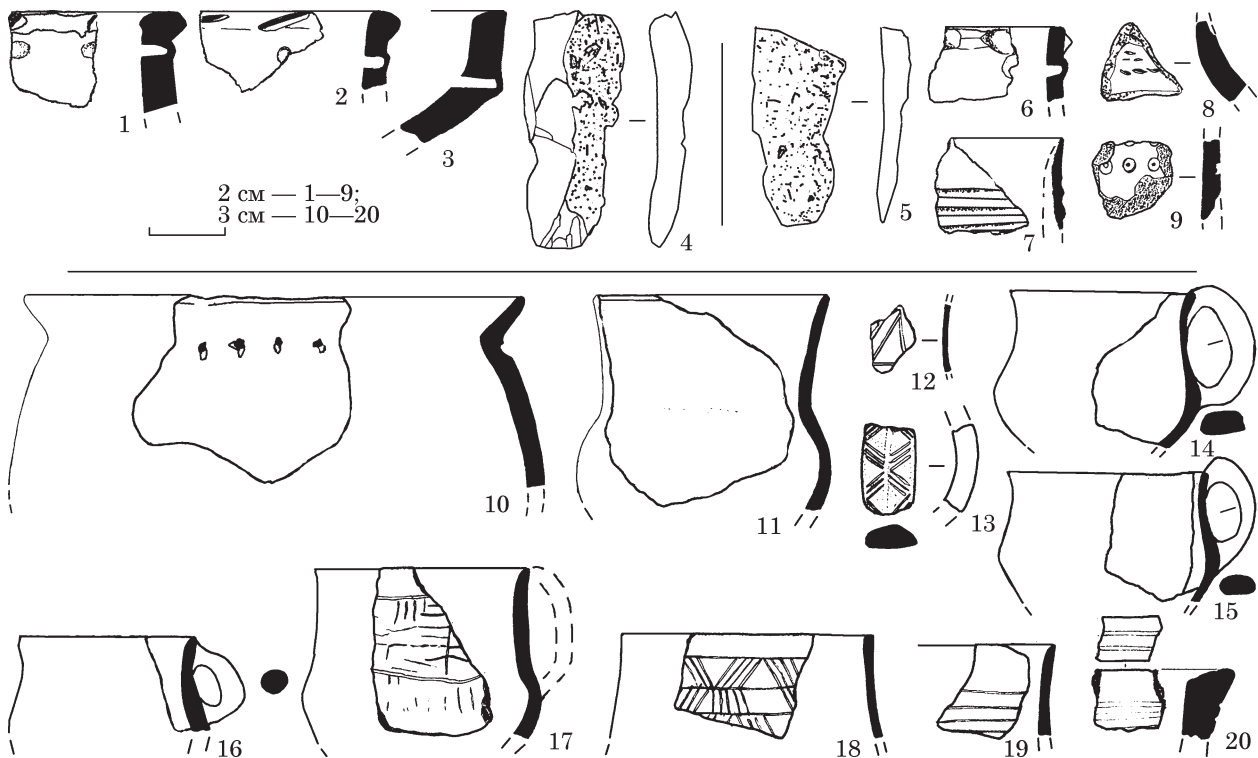

Рис. 7. Нетішин-Базар, насип 3 (зольник): 1—4 — знахідки з ями 1; 5—9 — знахідки з ями 2; 10—20 — знахідки з насипу

Заповнення складалося із темного, вуглистого супіску, в якому трапилися фрагменти керамічних посудин, каміння, печина, велика твариняча кістка. Більшість кераміки належить до початку ранньозалізного віку (могилянська група). Це уламок горщика, прикрашеного пальцевими вдавленнями по краю вінчика та рядом «перлин» під краєм (рис. 10: 1), фрагмент кухлика (рис. 10: 2), уламок вінчика конічної миски з потоншеним вертикальним вінчиком, прикрашеної наколами зсередини (рис. 10: 4), а також вертикальна вшукподібна ручка вазоподібної посудини з парою поперечних круглих отворів (рис. 10: 3). Один фрагмент — стінка посудини, орнаментована прокресленими лініями у вигляді горизонтальних ліній та заштрихованих трикутників, — можливо, належить до тшинецько-комарівської культури доби пізньої бронзи (рис. 10: 5).

Яма 2 виявлена на відстані 1,7 м на північний захід від умовного центру насипу. Вона кругла у плані, діаметром 0,7 м. Стінки ледь звужуються до дна, глибина 1,3 м від R (рис. 9: 5). У темному вуглистому заповненні виявлено фрагменти горщиків початку ранньозалізного віку (могилянської групи). Це характерні кухонні посудини, орнаментовані по краю вінчика наліпним валиком, розчленованим пальцевими вдавленнями, а також рядом ямок нанесених як ззовні, так і зсередини («перлин»; рис. 10: 6—8).

Могилянська кераміка, каміння, крем'яні відщепи, шматки печини траплялися й у насипу зольника. Посуд представлений фрагмен-

тами слабoproфільованих кухонних горщиків, орнаментованих по краю вінчика насічками або наліпним валиком, розчленованим пальцевими вдавленнями в поєднанні з рядом «перлин» (рис. 10: 19—22). Столова кераміка репрезентована переважно мисками, які характеризуються конічно-напівсферичною формою, краї вінець, зазвичай, вертикальні або загнуті досередини. Більшість мисок орнаментована рядом наколів зсередини («перлинами»), а також насічками по краю чи пелюсткоподібними наліпами-виступами (рис. 10: 12—18). Знайдені також дві мініатюрні посудинки: кухлик з петлеподібною ручкою (рис. 10: 9) та приземкуватий ребристий келих (рис. 10: 10). Окрім кераміки, археологічні знахідки з насипу зольника представлені плоским кам'яним точилом видовжено-прямокутної форми з отвором для підвішування (рис. 10: 11).

Насип 5 (зольник). Розташовувався в північній частині групи. Його висота 0,6 м від СП, діаметр 12 м (рис. 11: 1). Стратиграфія: під дровним шаром залягав бурий супісок, нижче якого над рівнем давнього горизонту фіксувалося «ядро» зольника у вигляді лінзи чорного (вуглисто) супіску (рис. 11: 2). В плані діаметр «ядра» сягав 3,5 м. Давній горизонт на рівні 0,7 м від R, нижче нього на 0,25—0,3 м починався материковий пісок.

За 0,6 м на схід від умовного центру в бровці простежено невелику неглибоку яму, яка перерізала давній горизонт, не заглиблюючись у материк, а зверху була перекрита краєм «ядра» зольника (рис. 11: 3)

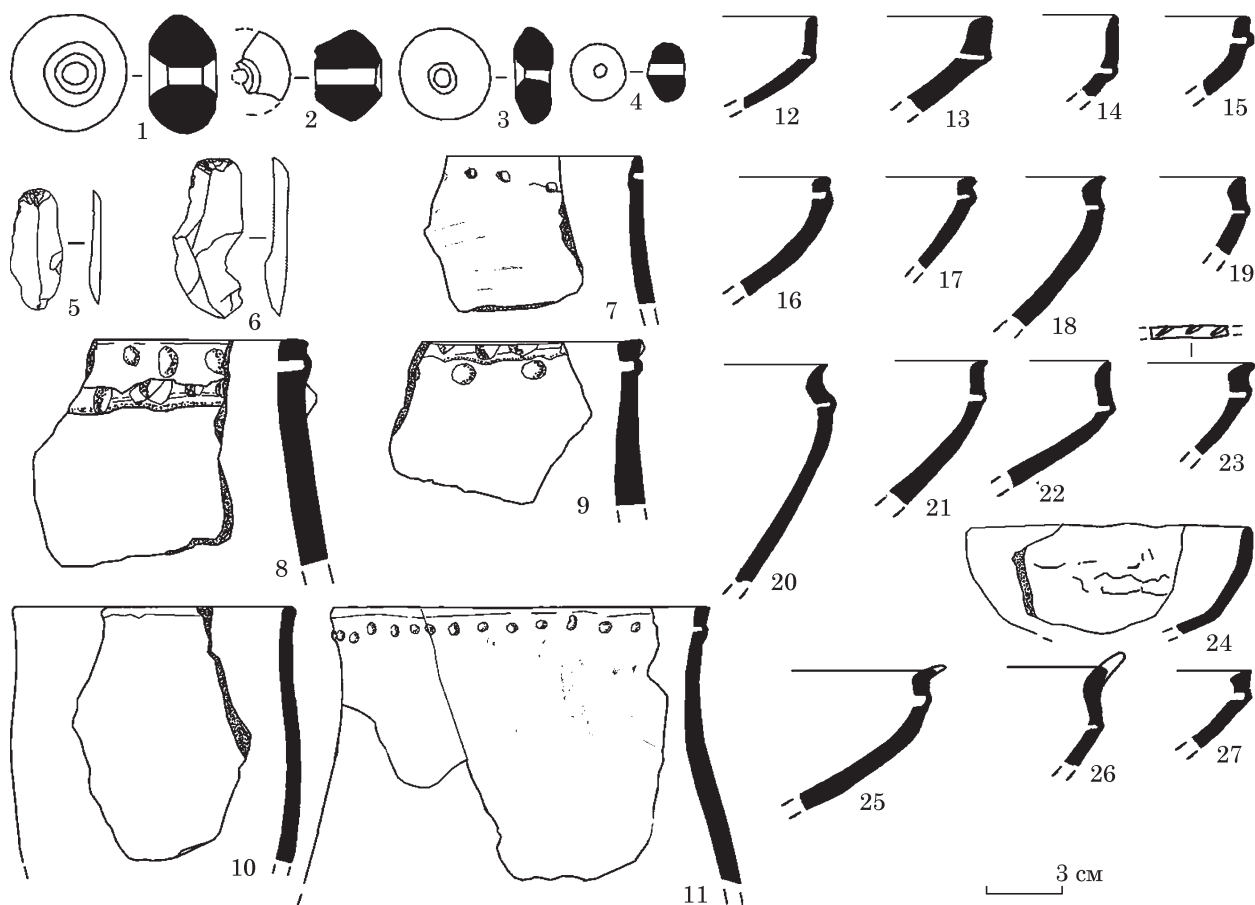

Рис. 8. Нетішин-Базар, насип 3 (зольник): знахідки з насипу

У насипу зольника (чорному супіску «ядра») траплялися фрагменти ліпних керамічних посудин початку ранньозалізного віку (могилянської групи), а також кілька крем'яних виробів. Кухонні горщики слабопрофільовані, орнаментовані рядом «перлин» під краєм вінчика, часто в поєднанні з наліпним валиком, розчленованим пальцевими вдавленнями (рис. 11: 11—14). Крупним фрагментом репрезентована округла керамічна пательня з низьким бортиком (рис. 11: 8). Столовий посуд представлений уламками тонкостінних кувалів або келихів, прикрашених прокресленим орнаментом (рис. 11: 6, 7). Вироби з кременю: призматичний нуклеус (?) (рис. 11: 4) та пластинчастий відщеп (рис. 11: 5).

Насип 6 (псевдонасип). Розміщувався з північно-східного краю групи. Його висота сягала 0,6 м від СП, діаметр 10 м. Під час розкопок на рівні материкового піску зафіксовано вузьку траншею високовольтного кабелю, яка проходила зі сходу на захід. Ймовірно, насип утворився з відвалу під час прокладання цього кабелю.

Насип 7 (зольник). Був крайнім у групі з південно-східної сторони. За розмірами поступався лише насипу-зольнику 3: висота 0,8 м від СП, діаметр 10 м (рис. 12: 1). Стратиграфія: під дерновим шаром залягав бурий супісок,

у центральній частині поверх лінії давнього горизонту — «ядро» зольника, яке складалося з темно-сірого супіску, та його серцевина з чорного вуглистою супіску. «Ядро», судячи з планіграфії, мало вигляд вузького вигнутого овалу, витягнутого за лінією схід—захід. Давній горизонт сірого кольору, розміщувався на рівні 1 м від R, нижче нього — жовтий материковий пісок (рис. 12: 2).

Практично у центрі зольника (за 1 м на південний схід від умовного центру) на глибині 0,8 м відносно R трапилися два розвали ліпних горщиків. На рівні материка виявлено одну яму (рис. 12: 3).

Обидва розвали являли собою одне компактно скупчення. На нашу думку, вони маркують поховання, впущене в насип зольника (кості скелета через властивості ґрунту не збереглися). Поховання здійснене після насипання зольника, отже датується часом пізніше початку раннього залізного віку (милоградське?). Горщики подібні за формою, але різні за розміром. Горщик I більший, характеризується низькою раструбоподібною шийкою, яйцеподібним тулубом на невеликим вдавленим денцем (рис. 13: 2). Зовнішня поверхня заглажена коричнево-сірого кольору, внутрішня — лискована, темно-сірого забарвлення. Орнамент відсутній. Висота горщика 26,5 см, шийки —

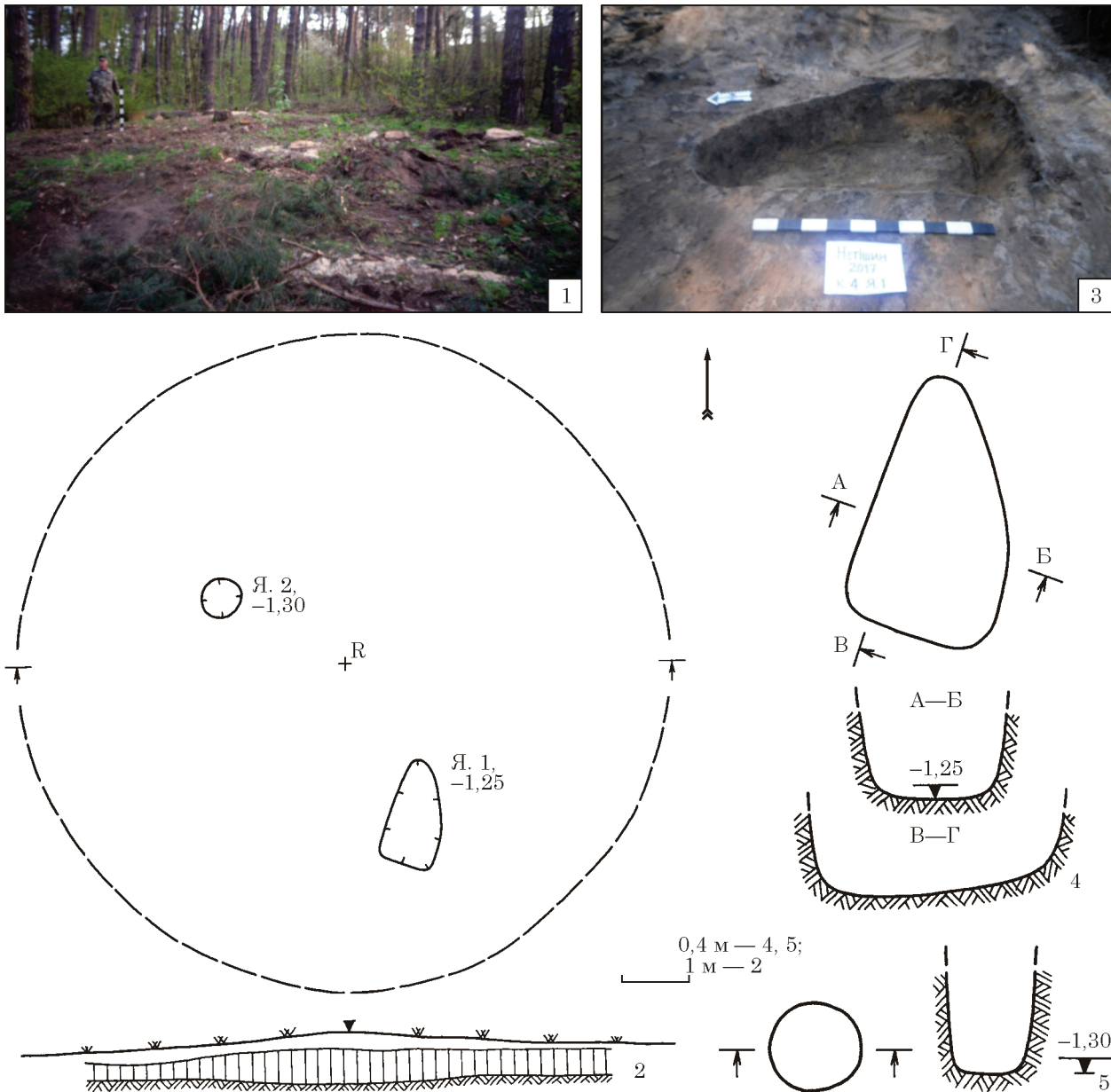

Рис. 9. Нетішин-Базар, насип 4 (зольник)

3 см, діаметр вінець 24 см, шийки — 23 см, тулуба — 26,5 см, дна — 8 см. Горщик II відрізняється меншими розмірами і орнаментом у вигляді чотирьох конічних виступів-наліпів на рівні переходу шийки в плече (рис. 13: 1). У керамічному тісті, з якого він виготовлений, наявна домішка дрібного піску та лусочок піриту. Зовнішня поверхня посудини горбкувата світло-коричневого кольору, внутрішня — заглажена, темно-сіра. Висота горщика 15,7 см, шийки — 2 см, діаметр вінець 15,2 см, горла — 14,7 см, тулуба — 16,2 см, дна — 6 см.

Яма розміщувалася за 1,7 м на північний схід від умовного центру. Вона мала округлу в плані форму діаметром 1 м, у перетині — усічено-конічна. Дно знайдено на глибині 1,85 м від R. Заповнення ями темне, супіщане, біля дна — з сірого супіску з вугликами. Знахідки відсутні.

«Ядро» зольника (темно-сірий та чорний вуглистый ґрунт) було насичене археологічним матеріалом: у всій його товщі траплялися фрагменти ліпних посудин, каміння, крем'яні відщепи та печина. Абсолютна більшість кераміки належить до початку ранньозалізного віку (могилянської групи). Переважають уламки кухонних горщиків, які характеризуються тюльпаноподібною формою, орнаментом з ряду перлин під краєм вінчика, нерідко в поєднанні з косими насічками по краю вінець або наліпним валиком, розчленованим пальцевими вдавленнями (рис. 13: 3—18). Столовий посуд репрезентований кухликami з петлеподібними ручками (рис. 14: 1—7), вазоподібною посудиною, орнаментованою під краєм вінець «перлинами» та високою ручкою (рис. 14: 8), конічними мисками із загнутим досередини

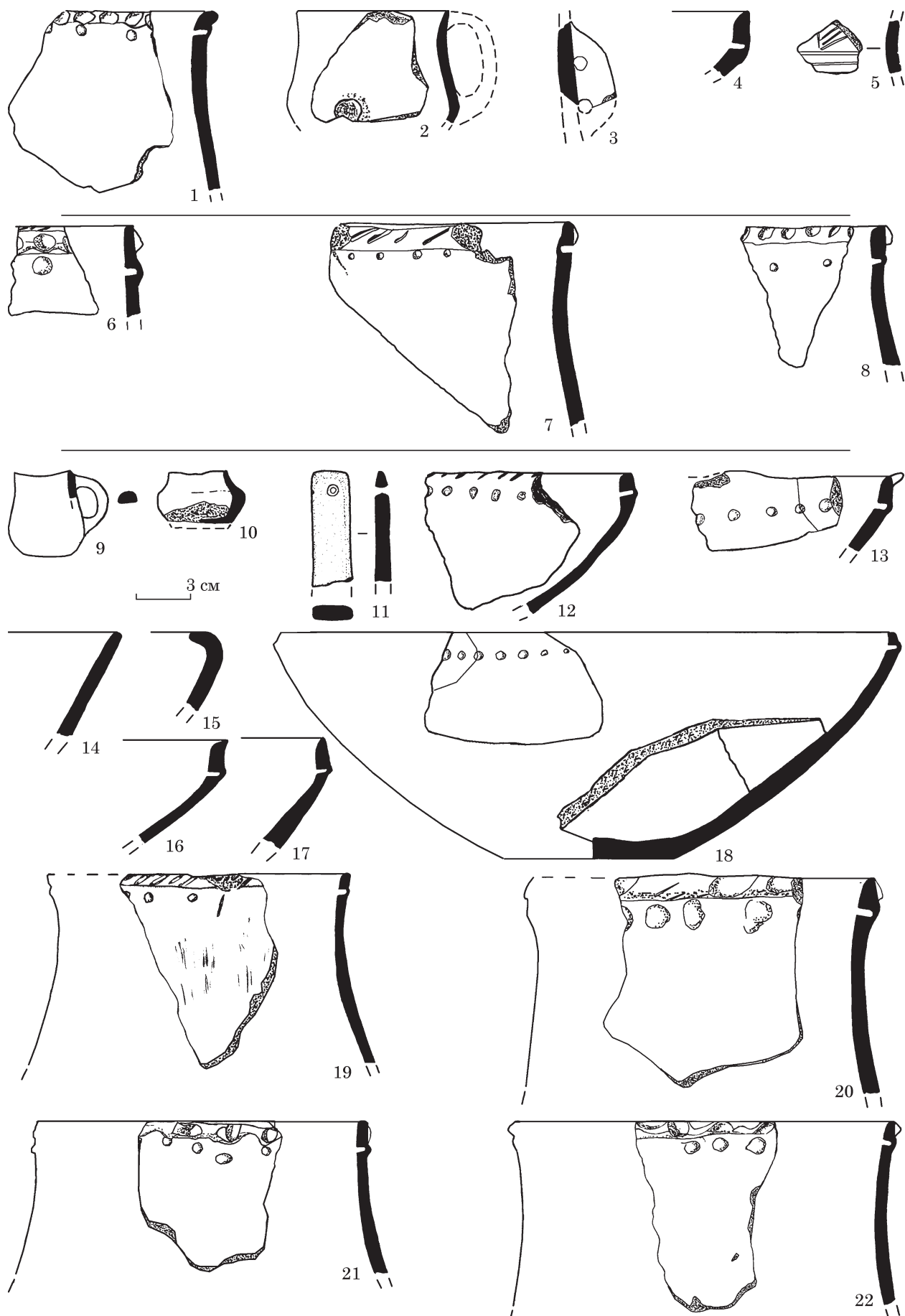

Рис. 10. Нетішин-Базар, насип 4 (зольник): 1—5 — яма 1; 6—8 — яма 2; 9—22 — знахідки з насипу

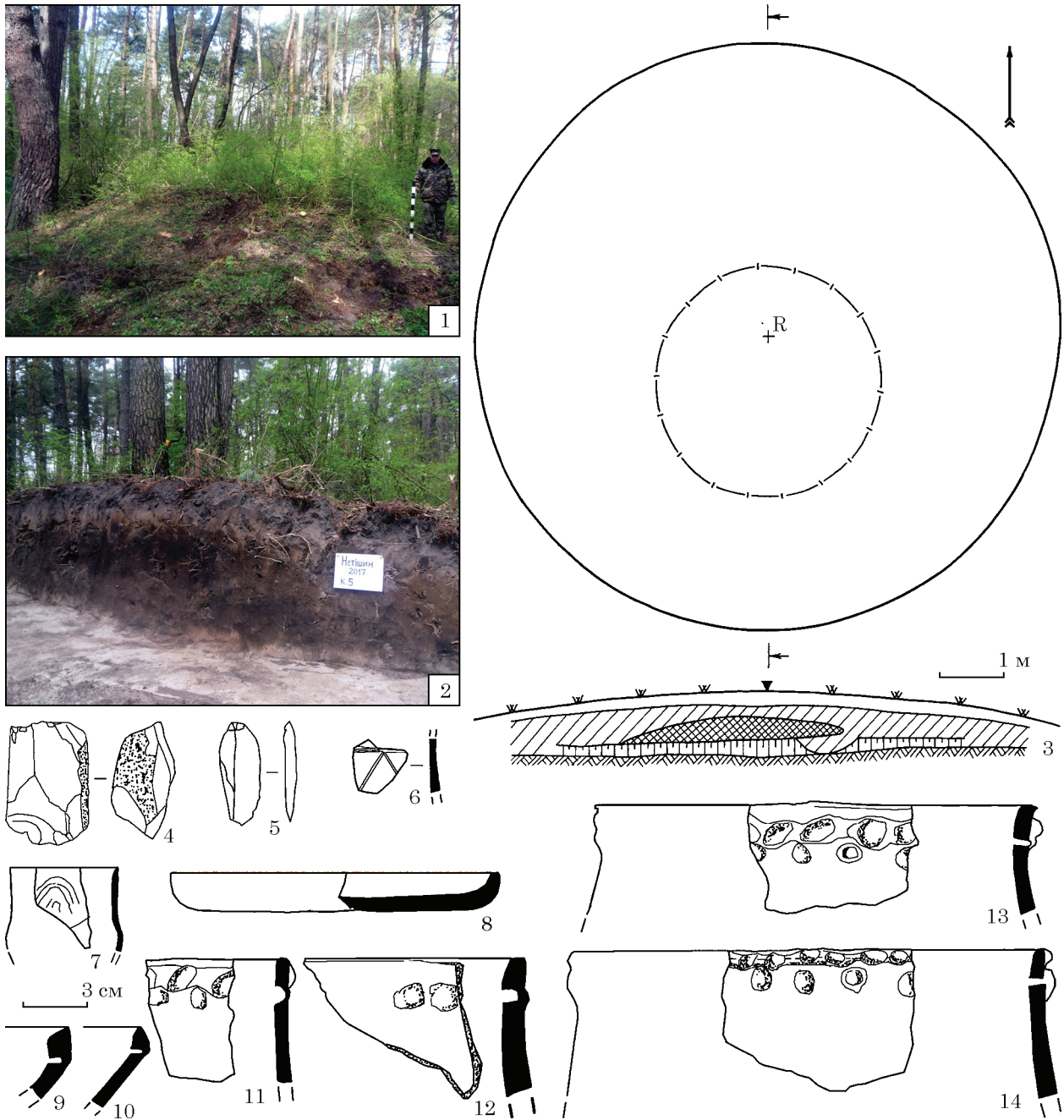

Рис. 11. Нетішин-Базар, насип 5 (зольник)

краєм, орнаментованими «перлинами», а також навскісними наліпами (рис. 14: 9–16). Також знайдено розвали двох невеличких площок із широким дном та конічними стінками (рис. 14: 17, 18). Невелика кількість кераміки, знайденої в насипі зольника, належить до городсько-здовбицької культури доби середньої бронзи — це фрагменти горщиків із шнуровим орнаментом (рис. 14: 19, 21). Модерним характером, наймовірніше, датується підпрямокутне в перетині брускоподібне точило (правило для коси; рис. 14: 20).

Культурно-хронологічна характеристика комплексів. Досліджена у 2017 р. пам'ятка — група насипів в уроч. Базар — ви-

явилася доволі різномірним комплексом, який складався з чотирьох зольників та одного кургану. Більшість об'єктів та знахідок датуються добою раннього заліза (I тис. до н. е.). Чотири зольники (насипи 3–5, 7) належали до моголянської групи початку раннього залізного віку, а курган (2) був споруджений дещо пізніше носіями милоградської культури. Вочевидь, для здійснення поховань «милоградці» використали також існуючі насипи двох зольників (насипи 3 та 7), де не було виявлено решток кісток, але був наявний милоградський керамічний посуд. До спорудження зольників на цій ділянці розташовувалося багатопарове поселення. Життя на ньому тривало в часи

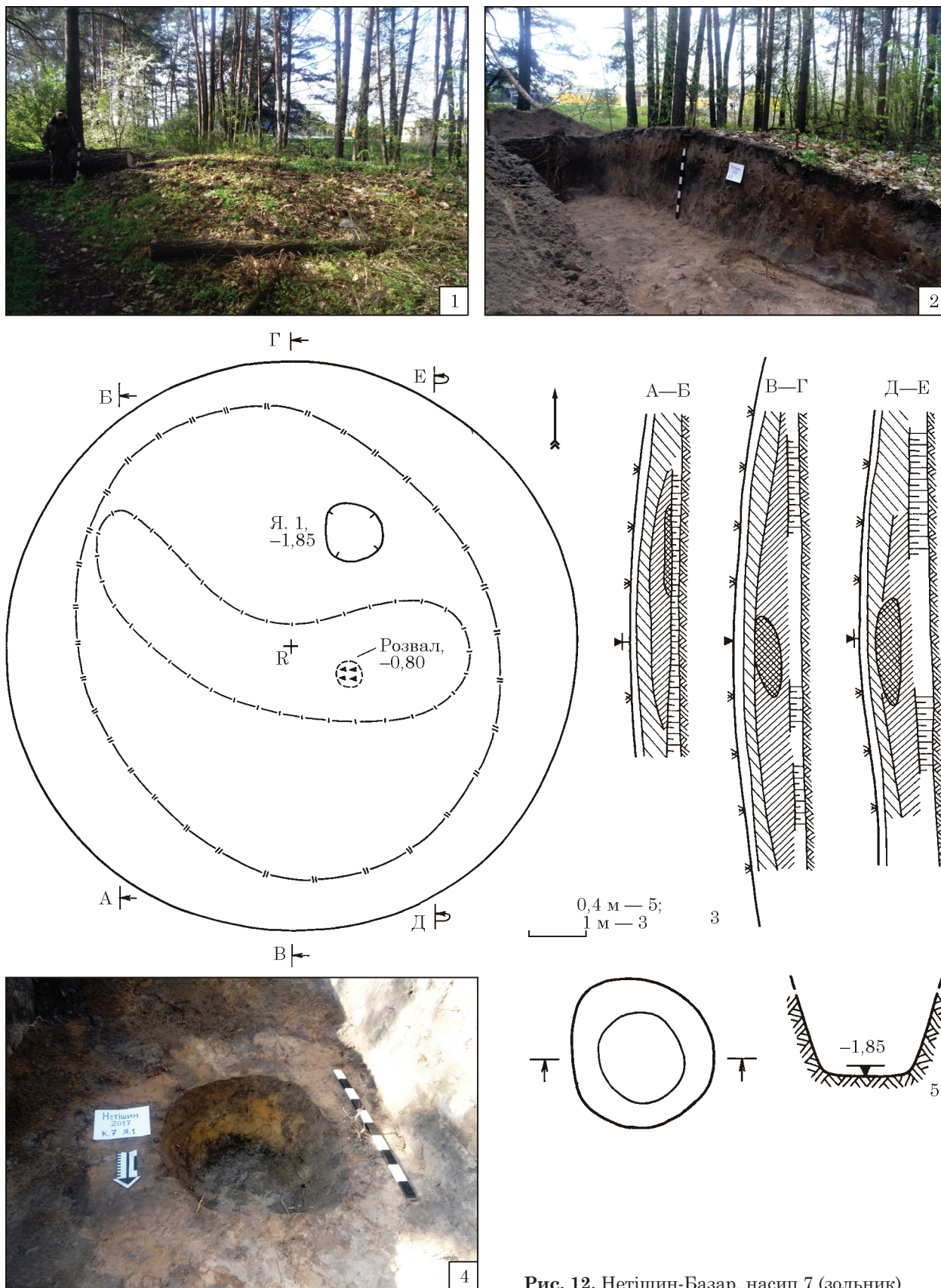

Рис. 12. Нетішин-Базар, насип 7 (зольник)

фінального палеоліту (свідерська культура), середньої бронзи (городсько-здобицька культура), пізньої бронзи (тшинецько-комарівська культура) та на початку раннього заліза (моги-

лянська група). Під час спорудженні зольників використовувався ґрунт із культурного шару поселення, таким чином до їх насипу потрапили кістки тварин, свідерський креміль, кераміка

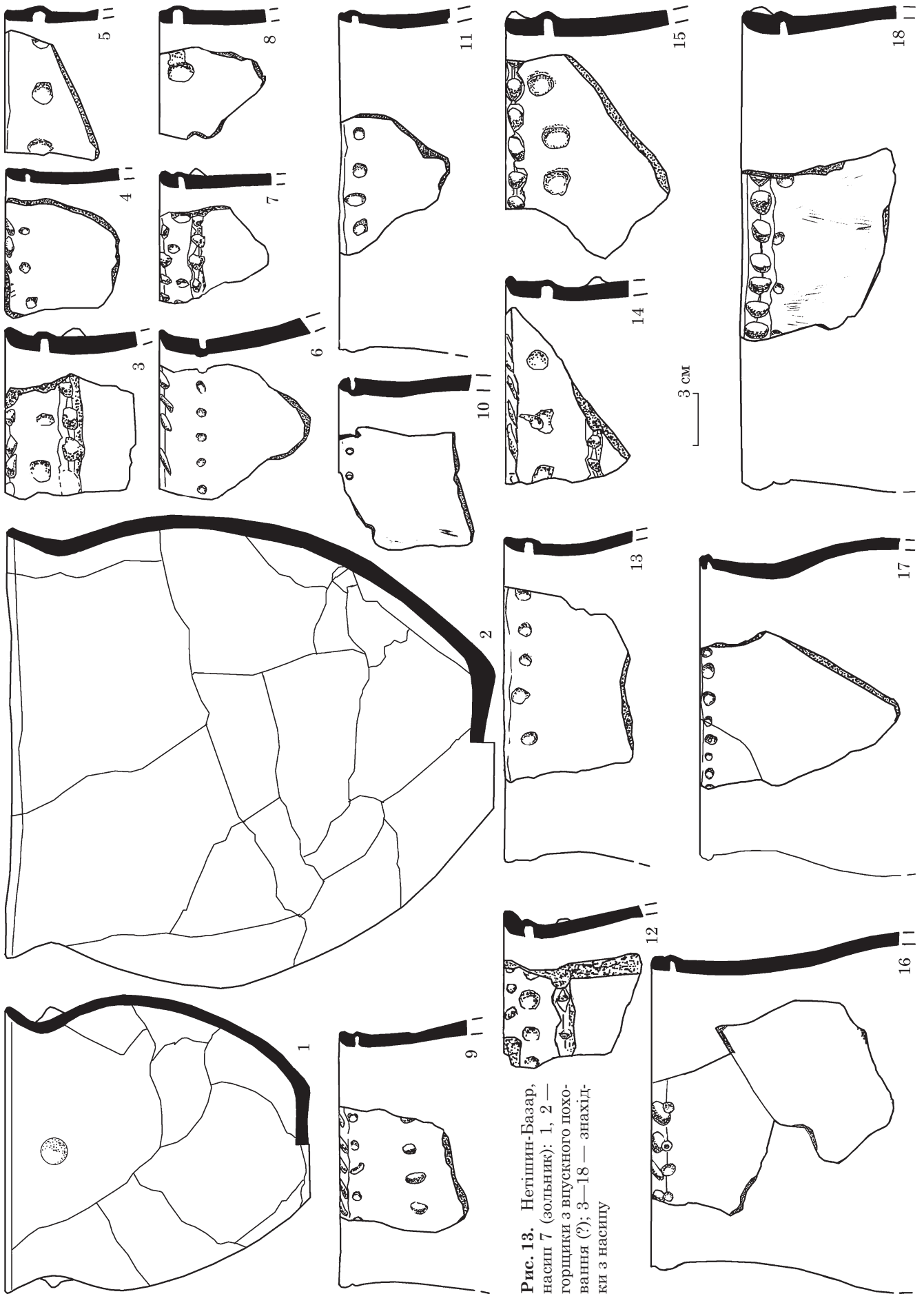

Рис. 13. Неплін-Баар, насип 7 (золітик): 1, 2 — горщики з впускного поховання (?); 3—18 — знахідки з насипу

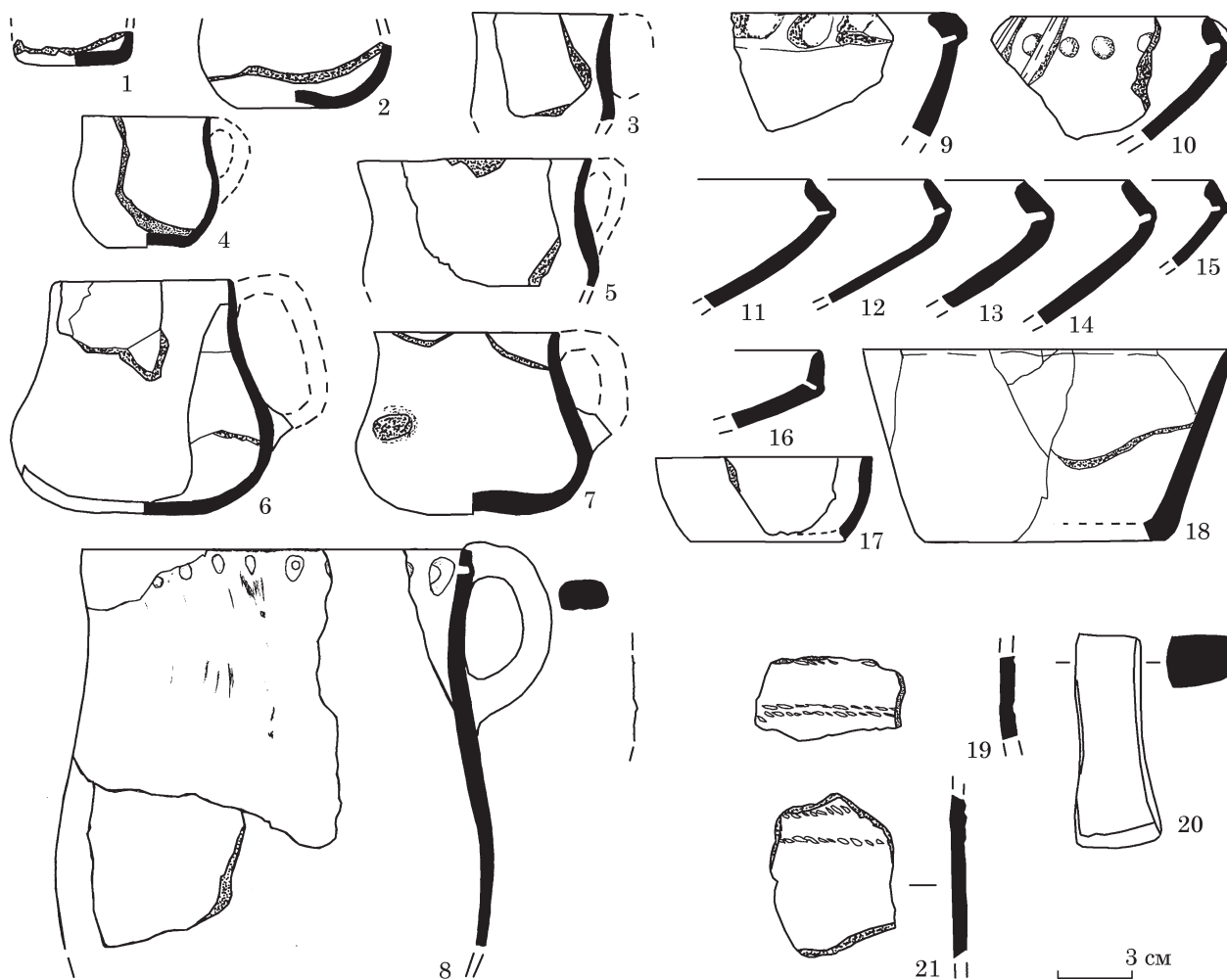

Рис. 14. Нетішин-Базар, насип 7 (зольник): знахідки з насипу

доби бронзи та раннього заліза. Судячи з пропорційної кількості матеріалів, найтривалішим і наймасовішим його заселення було саме на початку ранньозалізного віку носіями могилянської групи, які й спорудили зольники на останній фазі функціонування поселення. Разом із землею з культурного шару могилянська кераміка потрапила й до насипу милоградського кургану (насип 2), спорудженого через кілька століть.

Основною ознакою досліджених зольників є наявність на рівні давнього горизонту «ядра» з чорного вуглистої супіску, яке містило велику кількість знахідок у перевідкладеному стані (уламків посуду, дрібних кісток тварин, каміння тощо). Після кількадечного висихання такий супісок набуває характерного темно-сірого (попелястого) кольору. Згідно зі схемою формування зольників білогрудівського типу, утворення такого ґрунту та відкладення в ньому знахідок відповідає етапу одноразового залишення місця попереднього проживання та його сакралізації (Гершкович 2004; 2009). Лише зольник 6 не мав «ядра», що свідчить про його спорудження на місці дуже нетривалого проживання (зі «слабким» культурним шаром).

Яма, що виявлена під час дослідження псевдонасипу 1, найімовірніше, належить до поселенських об'єктів. Ями під зольниками 4, 5 (?) та 7 відповідають залишкам якихось легких споруд або огорож. Дві ями під зольником 3 вириті перед утворенням «ядра», бо на рівні давнього горизонту збереглися викиди материкового піску з них.

Фінальнопалеолітичний свідерський кремій, виявлений у насипах зольників, представлений переважно відщепами та кінцевими скребачками на відщепі. Його залишило мисливсько-рибальське населення, яке у IX—VIII тис. до н. е. населяло північ Східної Європи. Принагідно треба нагадати, що в досліджених у 1998 р. зольниках тшинецько-комарівської культури в уроч. Козацькі могили також було знайдено крем'яні вироби свідерського типу (Березанська, Гершкович, Самолок 1998, с. 54). Кераміка городсько-здобицької культури доби середньої бронзи (кінець III — початку II тис. до н. е.) із зольників репрезентована фрагментами ліпних горщиків із характерним шнуровим орнаментом. Посуд тшинецько-комарівської культури доби пізньої бронзи характеризується порівняно товстостін-

ними ліпними горщиками, прикрашеними у верхній частині лінійно-геометричним орнаментом із жолобчастих ліній та канелюрів. Він датується серединою II тис. до н. е.

Колекція знахідок могилянської групи початку ранньозалізного віку, як вже зазначалося, найбільша та найрізноманітніша. Вона представлена переважно фрагментами та частковими розвалами ліпних керамічних посудин, які традиційно розподіляються на дві групи: кухонну та столову. Кухонна могилянська кераміка характеризується слабо- або плавнопрофільованими горщиками тюльпаноподібної форми. Орнамент вкриває верхню частину: пальцеві вдавлення по краю вінець або розчленований вдавленнями чи косими насічками валик там само; ряд наколів, виконаних круглою у перетині паличкою, або (найчастіше) такі ж наколи, зроблені зсередини, які утворювали зовні посудини «перлини»; наліпний розчленований валик по шийці. Також до кухонної кераміки можна віднести округлу пательню з низьким бортиком. Столовий посуду більш різноманітний і відрізняється якіснішою обробкою поверхні (нерідко з лискуванням) та багатшою орнаментациєю. Найбільшу групу складають миски, котрі характеризуються конічною формою із вертикальними або загнутими досередини краями вінець. Вони здебільшого прикрашалися рядом «перлин» під краєм вінця. Цей орнамент іноді доповнювався косими насічками по зрізу вінчика. Деякі миски мали рельєфний орнамент: пелюсткоподібні наліпи-виступи на вінцях та серії коротких навскісних наліпних валиків. Окремо можна виділити невеличкі неорнаментовані площки з широким дном та конічними стінками. Іншою великою групою столової могилянської кераміки є кухлі з петлеподібними ручками. Вони характеризуються роздутим тулубом, високою конічною шийкою та округлим дном. Шийку та плечики кухликів, а також ручку іноді вкриває прокреслений лінійно-геометричний орнамент. Також до столового посуду можна зарахувати фрагменти вазоподібних посудин, одна з яких прикрашена рядом «перлин» під краєм вінець та має петлеподібну ручку, а інша характеризується парою (?) вертикальних вушкоподібних ручок із двома поперечними круглими отворами. Кількома екземплярами представлені мініатюрні посудини (вотивного призначення?).

Інші вироби з кераміки репрезентовані серією пряслиць із зольника 3. Вони виготовлені з того самого тіста, що й посуд, мають біконічну або овальну в перетині форму. Також із комплексу могилянської групи, найімовірніше, пов'язаний один кам'яний виріб, що походить із зольника 4. Це уламок точила, яке мало вигляд плаского бруска, який з одного краю мав наскрізний отвір для підвішування.

У цілому, могилянський керамічний комплекс, виявлений під час дослідження зольни-

ків в уроч. Базар у м. Нетішин, є типовим для цієї групи пам'яток. Він знаходить аналогії не лише на епонімній пам'ятці — могильнику в с. Могиляни (Смишко 1957) (10 км на північний захід від Нетішина), але й на поселеннях і зольниках у самому Нетішині та його околицях (уроч. Піонерка, Козацькі могили, Степанюкове, Сіножать) (Самолук 2003—2004; 2005).

Пам'ятки типу Могилян маркують собою місцевий локальний варіант культури передскіфського часу Південного Полісся й Північного Лісостепу Волині (Крушельницька 1974, с. 22). Кухонна кераміка та миски є аналогічними тим, які поширені на синхронних за часом пам'ятках Дніпровського Лісостепоного Правобережжя (пізніше Чорнолісся, ранній Жаботин) та Побужжя (Немирівське городище). Такі категорії керамічного посуду, як вази та деякі кухлі можна пов'язати із західними впливами з боку населення висоцької та лужицької культур (Тереножкін 1965, с. 29; Крушельницька 1976, с. 80; 1985, с. 91). За аналогіями пам'ятки типу Могилян (зокрема нетішинські зольники) можуть бути датовані етапами HaB—HaD, за центральноєвропейською періодизацією, що відповідає X—VIII ст. до н. е. (Самолук 2003—2004, с. 146).

Наступний хронологічний горизонт знахідок, виявлених під час дослідження цієї групи насипів у Нетішині, належить до більш пізнього етапу раннього залізного віку і репрезентований матеріалами милоградської культури.

Через деякий час після спорудження «могилянцями» зольників, територія пам'ятки була використана як могильник милоградським населенням, яке, вочевидь, сприйняло їх за кургани. Ними було здійснено курганне поховання (насип 2). Зовні курганний насип нічим не відрізнявся від зольників. Розміщувався він у східній частині групи, за 20 м від найближчого зольника (насипу 4). Як свідчить стратиграфія, поховальна яма була викопана з рівня давнього горизонту, насип складався з ґрунту, взятого з навколишнього культурного шару (таким чином до нього потрапили кілька фрагментів могилянської кераміки). Про належність поховання до милоградської культури свідчать як його обряд, так і інвентар. Обряд поховання — трупокладення, здійснене під насипом кургану — зафіксований на милоградських курганних могильниках у басейні р. Горинь: Забороль (уроч. Глибока та Бічаль), Дубой (Кухаренко 1961, рис. 11, 12; Свешников 1971, с. 73—74), Бродівське (Бардецький 2021, рис. 5). В уроч. Глибока милоградське населення для поховань використало територію вже існуючого могильника доби пізньої бронзи (так само, як в Нетішині — групу вже існуючих насипів-зольників). Ці поховання були здійснені під невеликими курганами у неглибоких підпрямокутних ґрунтових ямах, витягнутих за лінією північний захід—південний схід. У

більшості випадків кості небіжчиків також не збереглися, лише в кількох випадках фіксувалася південно-східна орієнтація головою. На південний схід орієнтоване головами й парне поховання з Бродівського (15 км від Нетішина). Тож, цілком імовірно, що, судячи з розміщення кістки в могилі, так само парним могло бути й нетішинське поховання.

Про належність поховання з насипу 2 до милоградської культури свідчать два горщики, що супроводжували небіжчика (або небіжчиків?) — груболіплені з мішкватим тулубом та коротким раструбоподібним вінчиком. Орнамент одного з них — ряд ямок по шийці — також є характерним для кераміки цієї культури. Подібний посуд є звичайним для милоградських пам'яток басейну р. Горинь (Свешников 1971, рис. 3: 9, 10, 4: 7, 13), Українського та Білоруського Полісся (Мельниковская 1967, рис. 44, 50), комплексів підгірцівського типу Київського Подніпров'я (Петровська 1971, рис. 4: 5). Інша знахідка з поховання в кургані (насипі 2) — залізний ніж з горбатою спинкою — також має аналогії в комплексах милоградської культури Волині, Білорусі та Київщини (Кухаренко 1961, табл. 2: 4; Мельниковская 1967, рис. 23: 1—5; Петровська 1971, рис. 3: 3). Аналогічний ніж походить зі згаданого вже милоградського поховання коло Бродівського (Бардецький 2021, рис. 9: 2). Бронзовий перстенець з нетішинського поховання допоки не знаходить аналогій в ареалі милоградської культури. З території Білорусі на Асаревичському городищі походять дві конічні багатовиткові спіралі, виготовлені з круглого в перетині бронзового дроту (уламки скроневих підвісок чи сережок?) (Мельниковская 1967, с. 93, рис. 31: 9). Окрім того, нетішинська прикраса дещо нагадує т. зв. сережки-підвіски підгірцівського типу, які також виготовлені з Y-подібних заготовок, але їх верхні кінці завершуються не спіральними, а грибоподібними закінченнями. Ці прикраси трапляються в комплексах милоградської культури Київського Подніпров'я (могильники Рудяки, Велика Салтанівка, Малополовецьке 3) (Петровська 1971, рис. 4: 2; 7: 6; Лысенко 2010, рис. 9: 18; 10: 1—7; 11: 1, 2, 5, 6). Важливим для з'ясування хронології нетішинського поховання милоградської культури є ніж. Він належить до виробів III-го типу (з серпоподібно вигнутим лезом, такою самою спинкою та колінчастим виступом при переході леза до руків'я), які побутують у скіфських комплексах VI—V ст. до н. е. (Петренко 1967, с. 27, табл. 17: 8—12). Більш ранній хронологічний інтервал побутування милоградських пам'яток окреслюють результати радіовуглецевого датування з Малополовецького могильника на Київщині — VII — перша половина VI ст. до н. е. (Лысенко 2005, с. 322, табл. I).

Про наявність впускного милоградського поховання в насипі зольника 3 може свідчи-

ти знахідка крупного уламку типового для цієї культури горщика (аналогічного тому, що виявлений у кургані 2). Специфіка ґрунту, в якому не зберігаються рештки скелета, може пояснювати відсутність слідів самого поховання. Більше є підстав вважати, що впускне поховання милоградської культури розмішувалося в зольнику 7. Його маркують розвали двох керамічних посудин, виявлених у насипу поруч один-до-одного. Горщики відрізняються від решти могилянської кераміки, виявленої в насипу зольника. Тоді як могилянській кераміці притаманні високі слабопрофільовані вінчики, горщики із ймовірного поховання характеризуються профільованими верхніми частинами з невисокими раструбоподібними шийками. Такі абриси більше нагадують милоградську кераміку, але наявність у цих же горщиків чітко окреслених донець (навіть вдавлених знизу) може вказувати на їх ранню позицію серед милоградських старожитностей або культурні впливи з боку лісостепових культур скіфського часу. Орнамент у вигляді конічних виступів на рівні переходу від плечиків до горла, який наявний на більшій посудині, зрідка трапляється на кераміці могилянської групи (Самолук 2003—2004, рис. 2: 7), але присутній він і в комплексах милоградської культури, зокрема курганних похованнях Дубой (Кухаренко 1961, табл. 1: 9, 2: 8), Бродівське (Бардецький 2021, с. 267—268, рис. 6). Тож, імовірно, умовне поховання із насипу зольника 7 також може бути віднесене до милоградської культури.

Поховання з Нетішина розміщені на південно-західній периферії милоградської культури (Мельниковская 1967, рис. 65). Її носії поширювалися сюди вздовж притоку Прип'яті р. Горинь, освоюючи Мале Полісся. Група милоградських пам'яток відома в середній течії Горині, на північний захід від Нетішина, в районі м. Рівне (Свешников 1971, рис. 1). Найближчими є пам'ятки з типовою милоградською керамікою, розташовані за 10—15 км у районі м. Острог та на території колишнього Острозького р-ну Рівненської обл. (Пелецишин, Позіховський 1986, с. 88, рис. 2; Бардецький 2021, рис. 1). Нетішин — один з найпівденніших комплексів милоградської культури. Більш південними є деякі курганні поховання з типовими милоградськими речами, виявлені у Верхньому Побужжі (Лобай 1977, с. 78, рис. 4: 6).

Таким чином, завдяки дослідженням групи насипів в уроч. Базар у м. Нетішин вдалося виявити цікаві археологічні комплекси доби раннього заліза. Вони репрезентують два етапи цього періоду. Перший пов'язаний із спорудженням на місці поселення чотирьох зольників (насипи 3—5, 7) представниками могилянської групи. Другому періоду відповідають поховання милоградської культури: основне в кургані (2) та в насипах зольників (3 і 7). Відома дослідниця пам'яток доби раннього

заліза Л. І. Крушельницька припускала, що носії милоградської культури на території Південного Полісся та суміжних районів Волині витіснили попереднє населення, що залишило пам'ятки могилянського типу (Крушельницька 1976, с. 81; 1985, с. 92). Також існує думка про черезполосне проживання в межах Волинської височини та Малого Полісся обох культур (Бардецький 2021, с. 276). Матеріали з Нетішина, швидше свідчать про окремішні хронологічні позиції «могилянців» та «милоградців». Якщо перші відповідають передскіфському часу (IX—VIII ст. до н. е.) доби раннього заліза, то другі — ранньо- та середньоскіфському (VII—V ст. до н. е.). До того ж, протягом обох періодів фіксувалися культурні впливи з ареалу передта ранньоскіфських пам'яток Лісостепового Правобережжя.

ЛІТЕРАТУРА

- Бардецький, А. 2021. Парне поховання милоградської культури Бродівське на Острозщині. *Острозький краєзнавчий збірник*, 13, с. 254-281.
- Березанська, С. С., Гершкович, Я. П., Самоліук, В. О. 1998. Розкопки курганів тшинецької культури на р. Горинь. *Археологічні відкриття в Україні 1997—1998 рр.*, с. 53-54.
- Гершкович, Я. П. 2004. Феномен зольників белогрудовського типу. *Российская археология*, 4, с. 104-113.
- Гершкович, Я. П. 2009. Зольники белогрудовського типу — монументальні структури епохи поздней бронзи. *Археологічний альманах*, 20, с. 327-331.
- Гершкович, Я., Куштан, Д., Позіховський, О. 2019. Розкопки кургану та зольників фіналу доби бронзи — раннього залізного віку на теренах м. Нетішин. *Археологічні дослідження в Україні 2017 р.*, с. 285-286.
- Крушельницька, Л. І. 1974. Пам'ятки могилянського типу. *Археологія*, 13, с. 11-24.
- Крушельницька, Л. І. 1976. *Північне Прикарпаття і Західна Волинь за доби раннього заліза*. Київ: Наукова думка.
- Крушельницька, Л. І. 1985. *Взаємозв'язок населення Прикарпаття і Волині з племенами Східної і Центральної Європи (рубіж епох бронзи і заліза)*. Київ: Наукова думка.
- Кухаренко, Ю. В. 1961. *Пам'ятники залізного віку на території Полісся*. Археологія СРСР. Свод археологічних джерел, Д 1-29. Москва: АН СРСР.
- Лобай, Б. І. 1977. Кургани скіфського часу на Вінничині. *Археологія*, 21, с. 77-84.
- Лысенко, С. Д. 2005. Новые данные к датировке памятников подгорцевского-милоградского типа в Киевском Поднепровье. В: Отрошенко, В. В. (ред.). *На пошану Софії Станіславівни Березанської*. Київ: Шлях, с. 320-327.
- Лысенко, С. Д. 2010. Новые памятники милоградской культуры на Киевщине. *Археологія і давня історія України*, 4 (41), с. 106-127.
- Мельниковская, О. Н. 1967. *Племена Южной Белоруссии в раннем железном веке*. Москва: Наука.
- Пелецишин, М. А., Позіховський, О. Л. 1986. Охоронні розкопки поселення VIII—VII ст. до н. е. поблизу с. Хорів на Горині. *Археологія*, 53, с. 87-91.
- Петренко, В. Г. 1967. *Правобережье Среднего Приднепровья в V—III вв. до н. э.* Археологія СРСР.

Свод археологических источников, Д 1-04. Москва: Наука.

Петровська, Є. О. 1971. Підгірцівські пам'ятки Київського Подніпров'я. *Археологія*, 2, с. 9-22.

Самоліук, В. О. 2003—2004. Пам'ятки типу «Могилян»: проблеми культурно-хронологічної інтерпретації. *Вісник Нетішинського краєзнавчого музею*, 2—3, с. 135-147.

Самоліук, В. 2005. Зольник могилянської групи поблизу м. Нетішин. В: Отрошенко, В. В. (ред.). *На пошану Софії Станіславівни Березанської*. Київ: Шлях, с. 302-319.

Свешников, І. К. 1971. Пам'ятки милоградської культури в басейні р. Горинь. *Археологія*, 2, с. 68-81.

Смишко, М. Ю. 1957. Погребение раннего железного века в с. Могиляны Ровенской области. *Краткие сообщения Института археологии АН УССР*, 7, с. 54-57.

Тереножкін, О. І. 1965. Пам'ятки скіфів-орачів в Південному Поліссі. *Археологія*, XIX, с. 22-35.

REFERENCES

- Bardetskyi, A. 2021. Parne pokhovannia mylohradskoi kultury Brodivske na Ostrozchchyni. *Ostrozkyi kraieznavchyi zbirnyk*, 13, s. 254-281.
- Berezanska, S. S., Hershkovych, Ya. P., Samoliuk, V. O. 1998. Rozkopky kurhaniv tshynetskoï kultury na r. Horyn. *Arkheolohichni vidkryttia v Ukraini 1997—1998 rr.*, s. 53-54.
- Gershkovich, Ia. P. 2004. Fenomen zolnikov belogrudovskogo tipa. *Rossiiskaia arkheologiya*, 4, s. 104-113.
- Gershkovich, Ia. P. 2009. Zolniki belogrudovskogo tipa — monumentalnye struktury epokhi pozdnei bronzy. *Arkheologicheskiy almanakh*, 20, s. 327-331.
- Hershkovych, Ya., Kushtan, D., Pozikhovskiy, O. 2019. Rozkopky kurhanu ta zolnykiv finalu doby bronzy — rannoho zaliznogo viku na terenakh m. Netishyn. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2017 r.*, s. 285-286.
- Krushelnyska, L. I. 1974. Pam'iatky mohylianskoho typu. *Arkheolohiia*, 13, s. 11-24.
- Krushelnyska, L. I. 1976. *Pivnichne Prykarpattia i Zakhidna Volyn za doby rannoho zaliza*. Kyiv: Naukova dumka.
- Krushelnyska, L. I. 1985. *Vzaiemozviazok naselennia Prykarpattia i Volyni z plemenamy Skhidnoi i Tsentralnoi Yevropy (rubizh epokh bronzy i zaliza)*. Kyiv: Naukova dumka.
- Kukharenko, Iu. V. 1961. *Pamiatniki zheleznoho veka na territorii Polesia*. Arkheologiya SSSR. Svod arkheologicheskikh istochnikov, D 1-29. Moskva: AN SSSR.
- Lobai, B. I. 1977. Kurhany skifskoho chasu na Vinnychyni. *Arkheolohiia*, 21, s. 77-84.
- Lysenko, S. D. 2005. Novye dannye k datirovke pamiatnikov podgortsevskogo-milogradskogo tipa v Kyivskom Podneprove. In: Otroshchenko, V. V. (ed.). *Na poshanu Sofii Stanislavivny Berezanskoï*. Kyiv: Shliakh, s. 320-327.
- Lysenko, S. D. 2010. Novye pamiatniki milogradskoi kultury na Kyivshchine. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 4 (41), s. 106-127.
- Melnikovskaia, O. N. 1967. *Plemena Iuzhnoi Belorussii v rannem zheleznom veke*. Moskva: Nauka.
- Peleshchyshyn, M. A., Pozikhovskiy, O. L. 1986. Okhoronni rozkopky poselennia VIII—VII st. do n. e. poblyzu s. Khoriv na Horyni. *Arkheolohiia*, 53, s. 87-91.
- Petrenko, V. G. 1967. *Pravoberezhze Srednego Pridneprovia v V—III vv. do n. e.* Arkheologiya SSSR. Svod arkheologicheskikh istochnikov, D 1-04. Moskva: Nauka.
- Petrovska, Ye. O. 1971. Pidhirsivski pam'iatky Kyivskoho Podniprov'ia. *Arkheolohiia*, 2, s. 9-22.
- Samoliuk, V. O. 2003—2004. Pam'iatky typu «Mohylian»: problemy kulturno-khronolohichnoi interpretatsii. *Visnyk Netishynskoho kraieznavchoho muzeiu*, 2—3, s. 135-147.
- Samoliuk, V. 2005. Zolnyk mohylianskoi hrupy poblyzu m. Netishyn. In: Otroshchenko, V. V. (ed.). *Na poshanu Sofii Stanislavivny Berezanskoï*. Kyiv: Shliakh, s. 302-319.

Sveshnykov, I. K. 1971. Pam'iatky mylohradskoi kultury v baseini r. Horyn. *Arkheolohiia*, 2, s. 68-81.

Smishko, M. Iu. 1957. Pogrebenie rannego zheleznogo veka v s. Mogiliany Rovenskoj oblasti. *Kratkie soobshcheniia Instituta arkheologii AN USSR*, 7, s. 54-57.

Terenozhkin, O. I. 1965. Pam'iatky skifiv-orachiv v Pivdenomu Polissi. *Arkheolohiia*, XIX, s. 22-35.

Ya. P. Gershkovich, D. P. Kushtan

A NEW DATA TO THE STUDIES OF EARLY IRON AGE IN SOUTHERN VOLHYNIA (the Upper Horyn riven region)

This paper introduces the materials of excavations archaeological objects (ash-hills and kurgan) explored in Bazar tract within the Netishyn town of Khmelnytska oblast in 2017. This area is located on the covered with forest first terrace of the eastern bank of Horyn river. Seven possible mounds of an elevation of 0.4—1 m were visually observed at the territory of c. 1 ha. Excavations have shown that this group included seven ash-hills (objects 3—5, 7), kurgan (object 2) and two pseudo-mounds (objects 1 and 6).

The construction of ash-hills was preceded by functioning of the multi-layered settlement. The layers represent Late Palaeolithic (Swiderian culture), Middle Bronze Age (Gorodotsko-Zdovbytska culture), Late Bronze Age (Trzciniac-Komarivka culture) and Early Iron Age (Mohylianska group). Ash-hills were constructed by Mohylianska group population using the

soil from the cultural layer of the settlement. Therefore ash-hills include numerous settlement data, i. e. animal bones, flints, kitchen and table pottery, ceramic spindles etc.

After a certain chronological gap the site territory was used as a cemetery by Mylohrad culture population, perhaps presuming earlier ash-hills for kurgans. Milohrad population constructed a kurgan, a mound over the main burial, which visually did not differ from ash-hills. Bones were extremely weakly preserved because of the effects of local soils. Funeral inventory includes two pots, iron knife and bronze finger ring. Two more fragmented pots in the mound of one of the ash-hills (object 7), probably, mark one more Mylohrad culture burial there.

Keywords: Southern Volhynia, Little Polissia, Netishyn, Early Iron Age, Mohylianska group, Mylohrad culture, ash-hills, kurgan.

Одержано 20.04.2023

ГЕРШКОВИЧ Яків Петрович, доктор історичних наук.

GERSHKOVYCH Yakiv P., Doktor of Historical Sciences.

ORCID: 0000-0002-5915-1300.

КУШТАН Дмитро Павлович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Інститут археології НАН України, Київ, Україна.

KUSHTAN Dmytro P., Ph. D., Senior Researcher, Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-6411-2154, e-mail: kushtan_dp@ukr.net.